

დაბეჭდილია: უურნალი „ექსპერიმენტული და კლინიკური მედიცინა“, 2020, 2: 35-37.
Published: Journal of Experimental & Clinical Medicine, 2020; 2: 35-37.

სოფიო გვაზავა, ვლადიმერ მარგველაშვილი, ნინო ჩიხლაძე
სტომატოლოგიური ტრავმა როგორც საზოგადოებრივი ჯანდაცვის პრობლემა
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მედიცინის ფაკულტეტი,
საქართველო

SOPIO GVAZA VA, VLADIMER MARGVELASHVILI, NINO CHIKHLADZE
DENTAL TRAUMA AS A PUBLIC HEALTH PROBLEM

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Faculty of Medicine, Tbilisi, Georgia

SUMMARY

Head and facial injuries are one of the most common causes of morbidity and mortality in developed and developing countries, which can also lead to a temporary or permanent disability. Trauma development can be caused by a variety of factors such as: car accidents, falls, various sports, violence, assaults, domestic and industrial trauma. Facial trauma can lead to scarring, which is accompanied by emotional and psychological problems. Post-traumatic stress disorder, stress syndrome, and depression are usually associated with maxillofacial trauma. Injuries to the face and jaw area play a very important role in a person's appearance. It also has many important functions, such as eating, breathing, smelling, hearing and speaking.

Dental injuries are also associated with high socioeconomic values and increased hospital costs. Face and jaw injuries are a global problem, they are considered to be health care and socio-economic problem in all countries of the world. This problem affects both developed and developing countries and all age groups of the population. The etiology of facial and soft tissue damage varies between countries and also within the same country. These lesions are associated with serious clinical problems due to their anatomical location. That is why special attention should be paid to etiological factors and mechanisms of trauma. Epidemiological studies are important not only for identifying the burden of trauma, but also for resource management and planning the healthcare sector. This type of research helps us to reduce or even avoid injuries to the jaw area.

Key words: Dental trauma, epidemiology of dental trauma.

Acknowledgments. *The work reported in this publication was funded by the NIH-Fogarty International Trauma Training Program iCREATE: Increasing Capacity for Research in Eastern Europe and INITIatE: International Collaboration to Increase Traumatic Brain Injury in Europe, both at the University of Iowa and the Cluj School of Public Health (National Institutes of Health, Fogarty International Center 2D43TW007261 and 5R21NS098850).*

სტომატოლოგიური ტრავმა არის საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი პრობლემა, რომელსაც შეუძლია სამუდამოდ ან დროებით შეცვალოს ადამიანის ცხოვრების ხარისხი. სტომატოლოგიური ტრავმა ხშირად უფრო მეტ ფინანსურ დანახარჯებთან არის დაკავშირებული, ვიდრე სხვა უამრავი სახის ტრავმა, რომლებსაც ასევე გადაუდებელი მკურნალობა ესაჭიროება. სტომატოლოგიური ტრავმა ფიზიკურ ან ეკონომიკურ ტვირთთან ერთად დაკავშირებულია ფსიქო-სოციალურ სტრესთან. სტომატოლოგიური დაზიანებების დროს უპირატესად ზიანდება წინა კბილები, რაც შეიძლება გახდეს თავისუფლად საუბრის შეზღუდვის მიზეზი და გამოიწვიოს სერიოზული უხერხულობა ღიმის ან სულაც უბრალოდ კბილების გამოჩენისას. ეპიდემიოლოგიური კვლევების თანახმად, სტომატოლოგიური ტრავმა მნიშვნელოვანი პრობლემაა ახალგაზრდებში [1]. ტრავმის შედეგად ვითარდება პირის ღრუს სხვადასხვა დაავადებები, მათ შორის: კარიესი, ღრძილების დაზიანება, ანთებითი პროცესები და

სხვა. ზოგიერთი ავტორის აზრით, სტომატოლოგიური ტრავმები და მათ შედეგად მიღებული დაზიანებები, შეიძლება აღემატებოდეს ახალგაზრდებში კარიესის და პაროდონტის დაავადების სიხშირეს [2]. სტომატოლოგიური ტრავმის დეფინიციის ქვეშ მოიაზრება კბილების ან/და სხვა მყარი და რბილი ქსოვილების, ასევე პირის ღრუსა და პირის ღრუს ირგვლივ მდებარე ქსოვილების დაზიანება. სტომატოლოგიური ტრავმა როგორც წესი არის მოულოდნელი, შემთხვევითი და ხშირად მოითხოვს გადაუდებელ დახმარებას [2]. სტომატოლოგიური ტრავმების მართვა მნიშვნელოვნად განსხვავდება ყოველდღიური სტომატოლოგიური პრაქტიკისაგან, ის დამოკიდებულია სხვადასხვა ფაქტორზე და თითქმის ყოველთვის ექიმისათვის წარმოადგენს დიდ გამოწვევას. ამასთანავე, სტომატოლოგიური ტრავმების მართვა დაკავშირებულია პაციენტისათვის სხვადასხვა სახის რისკებთან, როგორებიცაა მაგალითად: არაზუსტი დიაგნოსტიკა, გრძელვადიანი მკურნალობა და სხვა. ზოგიერთი მკვლევარის მონაცემების მიხედვით, ტრავმების შემდეგ ბევრი პაციენტი არ მიდის სტომატოლოგთან თვეების განმავლობაში, რაც კიდევ უფრო ართულებს ზუსტი დიაგნოზის დასმას [2].

სტომატოლოგიური ტრავმის მკურნალობის პროცედურები არ არის ტიპური, როდესაც ექიმს შეუძლია პაციენტს სტანდარტული მკურნალობა შესთავაზოს. ამ გარემოებით აიხსნება ის ფაქტი, რომ კლინიკურ დონეზე არსებობს განსხვავებული მიდგომები სტომატოლოგიური ტრავმის რეკომენდირებულ მკურნალობასთან მიმართებაში, მათ შორის მედიკამენტების გამოყენებასა და ხანგრძლივობასთან დაკავშირებით [2]. ყოველდღიურად დაახლოებით 16000 ადამიანი იღუპება ტრავმული დაზიანების გამო. ტრავმის ცენტრების სტატისტიკური მონაცემები ადასტურებენ, რომ სახის ტრავმები ერთ-ერთი ყველაზე ხშირი დაზიანებაა, ვინაიდან ის არის სხეულის ყველაზე ნაკლებად დაცული ნაწილი. ამასთანავე, მთელი ყბა სახის მიდამოდან, ყველაზე ხშირად ცხვირი და ქვედა ყბა ზიანდება. სახის მოტეხილობების ეპიდემიოლოგიური მახასიათებლები დიდი ვარიაციით გამოირჩევა ტრავმის ტიპის, დაზიანების სიმრავლის და სიმძიმის მაჩვენებლების მიხედვით. განვითარებულ ქვეყნებში სახის ტრავმების წამყვან მიზეზს ავტოსაგზაო შემთხვევები წარმოადგენს. ბოლო პერიოდში ჩატარებულმა კვლევებმა გამოავლინეს ძალადობის შედეგად განვითარებული ტრავმების დიდი რაოდენობა [3].

ტრავმული დაზიანებები უფრო ხშირია მამაკაცებში, რაც უკავშირდება ქცევის გენდერულ თავისებურებებს, როგორც წესი, უფრო მეტი მამაკაცი მართავს მანქანას, ასრულებს ფიზიკურ აქტივობებს, მოიხმარს ნარკოტიკულ საშუალებებს, მართავს ავტომობილს ალკოჰოლის მიღების შემდეგ. თუმცა ბოლო ათწლეულის განმავლობაში საგრძნობლად მოიმატა ტრავმული დაზიანებების რაოდენობამ ქალებშიც, რაც უკავშირდება ქალების ცხოვრების წესში ცვლილებებს. ქალების ცხოვრება გახდა ბევრად უფრო აქტიური, უფრო მეტი მათგანი მუშაობს, დაკავებულია სპორტით. საგრძნობლად გაიზარდა ალკოჰოლისა და ნარკოტიკების მოხმარება ქალებშიც. ყბა-სახის ტრავმულმა დაზიანებამ შეიძლება სახის მიდამოში ისეთი მოტეხილობები გამოიწვიოს, რომლებსთვისაც საჭირო გახდეს ქირურგიული ჩარევა. დღეს-დღეობით, მიუხედავად იმისა, რომ დიაგნოსტიკის და ქირურგიული მკურნალობის მეთოდები საკმაოდ განვითარებულია, პირველად დაზიანებას და ტრავმის მთავარ გამომწვევ მიზეზს მაინც შეიძლება სათანადო ყურადღება არ მიექცეს და არასწორმა მკურნალობამ მძიმე უარყოფით შედეგებამდე მიგვიყვანოს. მაგალითად, თვალის კუნთების დაზიანების შემთხვევაში, ამ ტიპის შეცდომამ შეიძლება თვალის მოძრაობის სამუდამო დისფუნქცია გამოიწვიოს. ამ ტიპის ტრავმების დროს განსაკუთრებული მნიშვნელობა მკურნალობაზე ხელმისაწვდომობას ენიჭება, რადგან ზოგიერთი ტიპის ტრავმულ დაზიანებას დაუყოვნებელი სამედიცინო დახმარება სჭირდება [3]. სახის მოტეხილობების დიაგნოზი და მკურნალობა კვლავ რჩება რთულ პრობლემად, რომელსაც ხშირად მულტიდისციპლინარული მიდგომა ესაჭიროება [4].

ტრავმული დაზიანების გამომწვევი ძირითადი მიზეზები თითქმის არ განსხვავდება გლობალურ ჭრილში, თუმცა ყბა-სახის მოტეხილობების სიხშირე განსხვავდება ქვეყნების მიხედვით. ტრავმის განვითარება შეიძლება განაპირობოს სხვადასხვა ფაქტორებმა, როგორებიცაა: ავტოსაგზაო შემთხვევები, ვარდნა, სხვადასხვა სპორტი, ძალადობა, თავდასხმა, საყოფაცხოვრებო და სანარმოო ტრავმა.

საერთაშორისო კვლევების მიხედვით, ტრავმებიდან ძალიან ხშირია ჭრილობები ყბა-სახის მიდამოში. ტრავმული დაზიანებების ძირითად მიზეზს ავტოსაგზაო შემთხვევები წარმოადგენენ.

უმეტეს ქვეყნებში მეორე ადგილი სიხშირის მიხედვით ვარდნას უჭირავს, რაც განსაკუთრებით მატულობს ზამთრის პერიოდში, მაგრამ ასევე ხშირია სხვა სეზონზეც, რადგან ტრავმების ეს კატეგორია მოიცავს როგორც სანარმო, ისე საყოფაცხოვრებო ტრავმას. ასევე მაღალია სპორტის შედეგად მიღებული ტრავმების რაოდენობა, განსაკუთრებით ძალოსნურ სპორტულ სახეობებში. ყბა-სახის ტრავმული დაზიანება შესაძლებელია გახდეს დროებითი ან მუდმივი უნარშლულულობის მიზეზი [5].

ყბა-სახის ტრავმული დაზიანებები ძალიან ხშირია როგორც მოზარდებში, ასევე სკოლამდელი ასაკის ბავშვებში. ისინი მოიცავენ ყველა სტრუქტურული დაზიანების დაახლოებით 40%-ს. ტრავმული დაზიანებები სტომატოლოგიური კუთხით (TDI) მოსახლეობის ამ ასაკობრივ ჯგუფებში უარყოფით ზეგავლენას ახდენს მომავალში მუდმივ თანკბილვაზე. სხვადასხვა კვლევებით გამოვლინდა, რომ ბავშვების დაახლოებით 30-40%-ს ერთხელ მაინც აქვს მიღებული სტომატოლოგიური ტრავმა. დადგენილია, რომ მსოფლიოში ყოველწლიურად პედიატრიული ყბა-სახის ტრავმული მოტეხილობები საშუალოდ შეადგენს მთელი სახის მოტეხილობების 1% - 15%-ს [6]. ბავშვის ორგანიზმის რიგირ თავისებურებები ახასიათებს, ორგანიზმში არ არის ბოლომდე ჩამოყალიბებული და ჯერ კიდევ ზრდის პროცესშია, ბავშვების ძვლები უფრო დრეკადია, ლოყებზე აღინიშნება დიდი რაოდენობით ცხიმოვანი ბალომების არსებობა და პარანაზალური სინუსების პნევმატიზაციის ნაკლებობა. ტრავმის ეტიოლოგია დაკავშირებულია ბავშვის ასაკთან და მისი დამოუკიდებლობის ხარისხთან [7].

სახლში დაცემა უფრო ხშირია უმცროსი ასაკის ბავშვებში, ხოლო ავტოსატრანსპორტო შემთხვევები, სპორტი და ჩხუბი ასოცირდება უფრო მოზრდილ ბავშვებთან. ტრავმატიზმის მაჩვენებლებზე დიდ გავლენას ახდენს მშობლების, მასწავლებლების და აღმზრდელეების ცოდნის დონე. ბავშვის სტომატოლოგიური ტრავმა მშობლებისთვისაც დიდ სირთულეს წარმოადგენს. ბევრი ავტორი აღნიშნავს, რომ მუდმივი კბილების მოტეხილობა ტრაგიკული გამოცდილებაა, როგორც ბავშვისთვის, ისევე მშობლებისთვის. სხვადასხვა ქვეყანაში ჩატარებული კვლევების მიხედვით გამოვლინდა, რომ ამ დაზიანების პროცენტულობა მერყეობს ბავშვთა პოპულაციის 6%-დან 37 % მდე [8]. მნიშვნელოვანია შემთხვევების განხილვისას გაკეთდეს მკურნალობის ზუსტი გეგმა და წინასწარ განისაზღვროს მნიშვნელოვანი დეტალები, მაგალითად, პაციენტის ასაკი და სახის ძვლის მომწიფების ვადები, მოტეხილობების ტიპები, სახის გარდა ბავშვის მთელ სხეულზე გამოვლენილი სხვა დაზიანება [9].

საქართველოში ჩატარდა კვლევა, რომელიც შეისწავლიდა 12 დან 15 წლამდე ბავშვთა ასაკში სტომატოლოგიური ტრავმების პრევენციას და სიმძიმეს მუდმივ კბილებში. სულ გამოკვლეული იქნა 823 პაციენტი, საიდანაც 379 იყო ბიჭი, ხოლო 444 - გოგონა. გამოკვლევის შედეგად დადგინდა, რომ სულ იყო 125 ტრავმული კბილი. აქედან 54 ბავშვს ჰქონდა დაზიანება მხოლოდ ერთ კბილზე (6%). 2 კბილი ჰქონდა დაზიანებული 26 ბავშვს (3,2%). 5 ბავშვს კი გამოუვლინდა ტრავმა 3 კბილზე (0.6%) და ერთ ბავშვს აღმოაჩნდა ტრავმა 4 კბილის მიდამოში (0.1%). ყველაზე ხშირად დაზიანებული კბილები იყო ზედა ყბის საჭრელები, რომლებიც სტომატოლოგიური ტრავმების 85%-ს შეადგენდა. მთლიანობაშიც ზედა ყბაზე კბილების დაზიანება მოიცავდა 93%-ს, ხოლო ქვედაზე მხოლოდ 7%-ს. რაც შეეხება კბილის ქსოვილებს, სტომატოლოგიური ტრავმის 91.3% მოდიოდა მინანქრის დაზიანებაზე, შემთხვევების 8,7%-ში ტრავმა იყო მინანქარზე, სადაც ჩართული იყო დენტინიც. ამ შედეგებიდან ასევე გამოვლინდა, რომ არც ერთი სტომატოლოგიური ტრავმა არ იყო ნამკურნალები [10].

ამგვარად, ყბა-სახის ტრავმული დაზიანებები გლობალური პრობლემაა, ტრავმათა უმეტესი ნაწილი თავისა და ყბა-სახის ტრავმული დაზიანებაზე მოდის. ყბა-სახის ტრავმები გლობალური პრობლემაა, იგი მსოფლიოს ყველა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემას და ჯანდაცვის სისტემის აქტუალურ საკითხს წარმოადგენს. ეს პრობლემა ეხება როგორც განვითარებად და დაბალი შემოსავლის მქონე ქვეყნებს, ისე განვითარებულ და მაღალი შემოსავლის მქონე ქვეყნებს. საკითხი აქტუალურია მოსახლეობის ყველა ასაკობრივ კატეგორიაში. სტომატოლოგიური და ყბა-სახის ტრავმული დაზიანებების ეპიდემიოლოგიური კვლევები მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ ტრავმის ტვირთის იდენტიფიცირებისათვის, არამედ ჯანდაცვის სფეროში რესურსების ეფექტური მართვისა და დაგეგმარებისათვის, საავადმყოფოებში სამედიცინო მომსახურების ხარისხის ამაღლებისთვის. სტომატოლოგიური და ყბა-სახის

ტრავმული დაზიანებების ეპიდემიოლოგიური კვლევები ყბა-სახის მიდამოს დაზიანებების პრევენციის მნიშვნელოვანი საშუალებაა.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Arnaldo de Franca Caldas, Maria Eleonora Araujo Burgos – A retrospective study of traumatic dental injuries in a Brazilian dental trauma clinic// Dental Traumatology, 2001; 17: 250-253.
2. Lam R. – Epidemiology and outcomes of traumatic dental injuries: a review of the literature// Australian Dental J., 2016; 61(1): 4-20.
3. Thiago Bittencourt Ottoni Carvalho et al. – Six years of facial trauma care: an epidemiological analysis of 355 cases// Braz. J. Otorhinolaryngol., 2010; 76(5): 565-574.
4. Lalloo R., Lucchesi L. al. – Epidemiology of facial fractures: incidence, prevalence and years lived with disability estimates from the Global Burden of Disease 2017 study// BMJ J., [http://injury-prevention.bmj.com/]
5. Bart van den Bergha K., Hakki Karagozoglua, Martijn W. – Aetiology and incidence of maxillofacial trauma in Amsterdam: A retrospective analysis of 579 patients// J. Cranio-Maxillo-Facial Surgery, 2012; 40: e165e-e169.
6. Sung Chul Choi, Jae Hong Park, Ahran Pae, Jong Ryul Kim – Retrospective study on traumatic dental injuries in preschool children at Kyung Hee Dental Hospital, Seoul, South Korea// Dental Traumatology, 2010; 26: 70-75. doi: 10.1111/j.1600-9657.2009.00840.x
7. Mun˘ante-Ca˘rdenas Jose Luis et al. – Pattern and treatment of facial trauma in pediatric and adolescent patients// J. Craniofacial Surgery, 2011; v22(4): 134-139.
8. Kırzıođlu Zuhul, O˘zay Ertu˘rk M., Karayılmaz Hu˘seyin – Traumatic injuries of the permanent incisors in children in southern Turkey: a retrospective study//Dental Traumatology, 2005; 21: 20-25.
9. Arangio P. et al. – Maxillofacial fractures in the province of Latina, Lazio, Italy: Review of 400 injuries and 83 cases// J. Cranio-Maxillo-Facial Surgery, 2014; 42: e583-e587.
10. Bilder L, Margvelashvili V, Sgan-Cohen H, Kalandadze M, Levin L, Ivanishvili R, Machtei EE. Traumatic dental injuries among 12- and 15-year-old adolescents in Georgia: results of the pathfinder study. Dent Traumatol. 2016 Jun;32(3):169-73. doi: 10.1111/edt.12236. Epub 2015 Oct 20. PMID: 26482297.

სოფიო გვაზავა, ვლადიმერ მარგველაშვილი, ნინო ჩიხლაძე

სტომატოლოგიური ტრავმა როგორც საზოგადოებრივი ჯანდაცვის პრობლემა

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მედიცინის ფაკულტეტი, საქართველო

რეზიუმე

განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებში თავისა და სახის ტრავმები ავადობისა და სიკვდილიანობის ერთ-ერთი ყველაზე ხშირი მიზეზია, რომელსაც ამავდროულად შეუძლია დროებითი ან მუდმივი უნარშემზღველობა გამოიწვიოს. ტრავმის განვითარება შეიძლება განაპირობოს სხვადასხვა ფაქტორმა, როგორცაა: ავტოსაგზაო შემთხვევები, ვარდნა, სპორტის სხვადასხვა სახეობა, ძალადობა, თავდასხმა, საყოფაცხოვრებო და საწარმოო ტრავმა. ტრავმებს შორის განსაკუთრებული ადგილი ყბა-სახის დაზიანებებს უკავიათ. სახის ტრავმთ განპირობებულმა ნაწიურთან და მახინჯება პაციენტში შესაძლებელია გამოიწვიოს ძლიერი ემოციური და ფსიქოლოგიური პრობლემები. როგორც წესი ყბა-სახის მიდამოს ტრავმებს თან ერთვის პოსტტრავმული ფსიქოლოგიური ზემოქმედება, სტრესული სინდრომი და დეპრესია. ყბა-სახის მიდამოს დაზიანებები დაკავშირებულია ადამიანის ძალიან ბევრ მნიშვნელოვან ფუნქციასთან, როგორცაა: ჭამა, სუნთქვა, ცნობვა, სმენა და ლაპარაკი. სახის მიდამოს ტრავმები ასევე დაკავშირებულია მაღალი სოციალურ-ეკონომიკური დანახარჯებთან და საავადმყოფოს ხარჯების

ზრდასთან. ყბა-სახის ტრავმები გლობალური პრობლემაა, იგი მსოფლიოს ყველა ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემას და ჯანდაცვის სისტემის აქტუალურ საკითხს წარმოადგენს. ეს პრობლემა ეხება როგორც განვითარებად და დაბალი შემოსავლის მქონე ქვეყნებს, ისე განვითარებულ და მაღალი შემოსავლის მქონე ქვეყნებს. საკითხი აქტუალურია მოსახლეობის ყველა ასაკობრივ კატეგორიაში. სახისა და რბილი ქსოვილების დაზიანების ეტიოლოგია შესაძლებელია განსხვავდებოდეს როგორც ქვეყნებს შორის, ისე ერთი და იმავე ქვეყნის ფარგლებში. ეს დაზიანებები სერიოზულ კლინიკურ პრობლემებთანაა დაკავშირებული, მათი ანატომიური მდებარეობის გამო. სწორედ ამიტომ განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ეტიოლოგიურ ფაქტორებს და ტრავმის მექანიზმებს. ეპიდემიოლოგიური კვლევები მნიშვნელოვანია არა მარტო ტრავმის ტვირთის იდენტიფიცირებისათვის, არამედ ჯანდაცვის სფეროში რესურსების მართვის და დაგეგმარებისათვისაც. კვლევების შედეგებზე დაყრდნობით შესაძლებელია სათანადო პრევენციული ღონისძიებების გატარება, ყბა-სახის მიდამოს დაზიანებების შემცირება ან სულაც თავიდან აცილება.

ფ